

Pregledni znanstveni članek (1.02)
 BV 73 (2013) 2, 289—296
 UDK: 27-732.4-675(456.31)“1962/1965”:2-67
 Besedilo prejeto: 04/2013; sprejeto: 06/2013

Mari Osredkar

Medverski dialog – izbira ali nujnost?

Povzetek: Drugi vatikanski cerkveni zbor je v svojih dokumentih utemeljil potrebnost medverskega dialoga za katoliško Cerkev. Iz tekstov lahko razberemo, da je bil ta korak posledica razvoja katoliškega nauka o odrešenju. Prispevek pokaže, kako se je odločitev za dialog uresničevala v dokumentih in v praksi pokoncilskih papežev. Prav tako pa predstavi stike, pogovore in srečanja predstavnikov katoliške Cerkve z največjimi nekrščanskimi religijami v Sloveniji v zadnjih petdesetih letih. Na koncu potrdi, da je bila odločitev za medverski dialog na zadnjem cerkvenem zboru nujna za uresničevanje in oznanjevanje evangelija.

Gljučne besede: medverski dialog, nauk o odrešenju, pokoncilski papeži, Slovenija, oznanjevanje evangelija

Abstract: **Interreligious Dialogue – Option or Necessity?**

The Second Vatican Council in its documents provided a basis for the necessity of interreligious dialogue for the Catholic Church. From the council proceedings one can see that these interfaith exchanges are a result of the development of the Catholic doctrine of salvation. In the paper we will examine how this decision of Vatican II further developed in the documents and subsequent practices of the postconciliar Popes. We will also describe the contacts, conversations, and meetings of the representatives of the Catholic Church with the largest non-Christian religions in Slovenia over the last 50 years. Finally, we will show that the decision to embrace interfaith dialogue at Vatican II was indispensable for the proclamation and putting into practice of the Gospel in modern times.

Keywords: interreligious dialogue, doctrine of salvation, postconciliar popes, Slovenia, proclamation of the Gospel

Čeprav si danes ne znamo predstavljati delovanja Cerkve brez medverskega dialoga, se moramo zavedati, da je tako šele od drugega vatikanskega cerkvenega zbora dalje. V članku bomo predstavili, kako je katoliška Cerkev na zadnjem koncilu sprejela »politiko« medverskega dialoga in kako jo je v zadnjih petdesetih letih uresničevala. Prispevek je razdeljen na pet delov.

V prvem delu bomo spregovorili o zaslugi koncilskih papežev za sprejetje in udejanjenje medverskega dialoga v katoliški Cerkvi. Predstavili bomo koncilске dokumente, ki ga utemeljujejo in usmerjajo, in pokazali odvisnost njegovega sprejetja

od razvoja nauka o odrešenju. V drugem delu si bomo pogledali, kako je Cerkev uresničevala koncilsko odločitev za dialog med pontifikatom papeža Janeza Pavla II. Tretji del je pregled njene dialoške dejavnosti pod Benediktom XVI. Dejavnosti medverskega dialoga v Sloveniji nam predstavi četrto poglavje. V zadnjem poglavju pa bomo spoznali, da je bila odločitev za medverski dialog na zadnjem cerkvenem zboru nujna za uresničevanje in oznanjevanje evangelija v zadnjih desetletjih.

1. Koncil in dva papeža

Papež Janez XXIII. in njegov naslednik Pavel VI. sta poskrbela za institucionalizacijo nove usmeritve katoliške Cerkve. Tajništvo za edinost kristjanov je izdelalo osnutek za *Izjavo o razmerju Cerkve do nekrščanskih verstev*. Kardinal Bea je tekst v osnutku najprej predvidel kot eno od poglavij v *Odloku o ekumenizmu*, spregovoril pa naj bi zgolj o antisemitizmu, vendar je iz njega nastal samostojen dokument, ki so ga v originalu poimenovali *Nostra Aetate*. Prvič v zgodovini Cerkve spregovori katoliški dokument pozitivno o svetovnih religijah. Pred izidom tega dokumenta je Pavel VI. napisal svojo prvo encikliko *Ecclesiam suam*, v kateri je predstavil katoliško pojmovanje dialoga z drugimi kulturami in religijami: »Toda mi ne želimo odklanjati priznanja in spoštovanja duhovnim in moralnim vrednotam nekrščanskih verstev. Z njimi si želimo spodbujati ideale, ki jih vsi zagovarjamo na področju verske svobode, bratstva ljudi, svete kulture, dobroteljnosti in civilnega reda. O teh skupnih idealih je dialog z naše strani mogoč in ponudili ga bomo tam, z vsem medsebojnim spoštovanjem in vdanostjo, kjer bo dobronamerno sprejet.« (Ecclesiam suam 112)

Okrožnica je odločilno vplivala na nastanek izjave *Nostra Aetate*, ki izraža nauk koncila o dialogu Cerkve z nekrščanskimi verstvi, posebno z Judi in z muslimani: »Katoliška cerkev ne zameta ničesar od tistega, kar je v teh verstvih resničnega in svetega. Z odkritosrčno spoštljivostjo gleda na one načine delovanja in življenja, na ona pravila in nauke, ki se sicer v mnogočem razlikujejo od tistega, česar se sama drži in uči, a neredko odsevajo žarek Resnice, ki razsvetljuje vse ljudi.« (N 2)

Vključitev katoliške Cerkve v medverski dialog je bila omogočena z novo razlago načela »*Extra ecclesiam nulla salus!*«. Koncilski očetje so na podlagi pisma svetega oficija¹ iz leta 1949 bostonskemu nadškofu Chuchingu razvili katoliški nauk o odrešenju do te mere, da je omogočil sprejetje medverskega dialoga. Zapisali so ga v *Dogmatično konstitucijo o Cerkvi*, ki v 8. členu pravi: »Ta Cerkev, na tem svetu ustanovljena in urejena kot družba, obstaja (subsistit in) v Katoliški cerkvi, katero vodijo Petrov naslednik in škofje, ki so v občestvu z njim. S tem ni izključeno, da je zunaj njene organizacije mogoče najti več prvin posvečenja in resnice, ki kot darovi, lastni Kristusovi Cerkvi, nagibljejo k vesoljni edinosti.« (C 8) V dokumentu *Gospod Jezus*² beremo, da je hotel drugi vatikanski koncil z izrazom *subsistit*

¹ Kongregacija za nauk vere.

² Kongregacija za verski nauk je pod vodstvom prefekta kardinala Jožefa Ratzingerja dne 6. avgusta 2000 objavila izjavo *Gospod Jezus*.

stit in postaviti v medsebojno soglasje dve doktrinarni trditvi: na eni strani to, da Kristusova Cerkev kljub razdeljenosti kristjanov še dalje obstaja v polnosti samo v katoliški Cerkvi, in na drugi strani, da je zunaj njene vidne organizacije mogoče najti več prvin posvečenja in resnice (Kongregacija za verski nauk 209).

Na podlagi trditve, da tudi v nekatoliških krščanskih Cerkvah in v nekrščanskih religijah obstajajo prvine posvečenja in resnice, pove 16. člen *Dogmatične konstitucije o Cerkvi*, da »so na različne načine naravnani na božje ljudstvo tisti, ki evangelija še niso sprejeli, ker Odrešenik hoče, da bi se vsi ljudje zveličali« (C 16), in v nadaljevanju za merilo odrešenja (ki je bilo do koncila izključno pripadnost Cerkvi) postavi človekovo vest: »Tisti namreč, ki brez lastne krivde ne poznajo Kristusovega evangelija in njegove Cerkve, a iščejo Boga z iskrenim srcem in skušajo pod vplivom milosti v dejanjih spolnjevati njegovo voljo, kakor jo spoznavajo po glasu vesti, morejo doseči večno zveličanje.« (C 16) Ko je rimskokatoliška Cerkev priznala možnost večnega zveličanja za ljudi, ki niso njeni člani, je omogočila enakopraven dialog z drugimi verstvi, v katerih odkriva »žarek Resnice, ki razsvetljuje vse ljudi« (N 2). Cerkveno učiteljstvo torej ne uči, da imajo druge religije v lasti polno resnico, priznava jim le »žarek Resnice, ki razsvetljuje vse ljudi«! Cerkev od tedaj dalje v drugih verstvih išče to, kar nas povezuje, in ne poudarja tega, kar nas razdvaja. Zato *Dogmatična konstitucija o Cerkvi* bolj kakor o pripadnosti Cerkvi govori o tem, da je lahko zveličan vsak človek, ki se trudi delati dobro, kakor to spozna po glasu vesti. Takšen človek na neki način namreč že živi v občestvu s Cerkvijo. Ekleziologija pripadnosti preide v ekleziologijo občestva. Prvič v zgodovini katoliško učiteljstvo izrecno prizna, da Bog deluje tudi v nekrščanskih religijah in »ne zameta ničesar od tistega, kar je v teh verstvih resničnega in svetega« (N 2).

Pavel VI. je nove smernice koncila najprej konkretiziral v odnosu do Judov in do tibetanskih budistov. Med svojim prvim potovanjem na Vzhod leta 1971 se je srečal z voditeljem tibetanskih budistov Kalujem Rinpochejem, dve leti pozneje, 30. septembra 1973, pa je sprejel v Vatikanu njegovega naslednika, štirinajstega dalajlama Tenzina. Večkrat se je srečal tudi s predstavniki muslimanov.

2. Janez Pavel II.

Papež Janez Pavel II. je dne 28. junija 1988 z dokumentom *Pastor bonus* preimenoval Tajništvo za nekristjane v Papeški svet za medverski dialog. Temu svetu so pridružili tudi Komisijo za verske odnose z muslimani, ki je nastala iz nekdanjega Podtajništva za islam. Isti dan je papež preimenoval Tajništvo za odnose z nevernimi v Papeški svet za dialog z nevernimi. Z apostolskim pismom (v obliki *motu proprio*) *Inde a Pontificatus* z dne 25. marca 1993 pa je papež Janez Pavel II. združil Papeški svet za dialog z nevernimi s Papeškim svetom za kulturo. Tako je nastal en organizem z imenom Papeški svet za kulturo. Po teh reformah sta iz treh tajništev nastala dva samostojna organizma: Papeški svet za medverski dialog in Papeški svet za edinstvo kristjanov. Ustanova za dialog z nevernimi pa deluje v okviru Papeškega sveta za kulturo.

Janez Pavel II. je nadaljeval pot medverskega dialoga s poudarkom, da je božji duh navzoč tudi pri nekristjanih in v njihovih religijskih izročilih. Dne 27. oktobra 1986 je povabil v Assisi predstavnike vseh svetovnih religij in organiziral molitveno srečanje. Srečanje je bilo znamenje edinosti med ljudmi in je bilo popolnoma v duhu drugega vatikanskega koncila. V manjšem merilu je temu srečanju sledilo še drugo: leta 1993, ko je na Balkanu divjala vojna, naslednje pa nekaj mesecev po atentatu, ki je 11. septembra 2001 zaznamoval zgodovino.

Posebej lahko omenimo prizadevanje Janeza Pavla II. za zблиžanje kristjanov in Judov. Ko je kot prvi papež stopil na ozemlje taborišča v Auschwitzu, se je spoštljivo poklonil žrtvam holokavsta. Bil je tudi prvi papež, ki je prestopil vrata sinagoge, in to v Rimu v aprilu 1986. Takrat je javno povedal, da so Judje »naši ljubljene bratje«. Leta 1993 se je Janez Pavel II. odločil, da obišče državo Izrael in ob tej priliki – kljub nasprotovanjem nekaterih predstavnikov rimske kurije, ki so želeli poprej urediti palestinsko vprašanje – prvič vzpostavil diplomatske odnose med Svetim sedežem in Izraelom. Na posvetu dne 31. oktobra 1997 je Janez Pavel II. zatrdil, da antisemitizem nima nobenega opravičila. Tri leta pozneje, v marcu 2000, je obiskal Jad Vašem, kjer je prosil Boga odpuščanja za dejanja antisemitizma, ki so jih storili kristjani. V režo med kamne zida žalovanja pa je položil listič, na katerega je napisal prošnjo za odpuščanje za vse, kar so kristjani hudega storili judovskemu narodu.

Tudi z muslimani je Janez Pavel II. poglobljal dialog. Leta 1979 je kot drugi papež v zgodovini obiskal Turčijo. Od 18. do 19. avgusta 1985 se je mudil v Casablanci in v Maroku, kjer je govoril osemdeset tisoč muslimanom in poudaril, da kristjani skupaj z muslimani »častimo istega Boga«. Dne 14. aprila 1996 je obiskal Tunis.

Janez Pavel II. je odobril gradnjo mošeje v Rimu, hkrati pa muslimanske države prosil za recipročnost pri vprašanju svobode krščanskega bogoslužja v islamskem okolju. V maju leta 2001 je kot prvi papež v zgodovini vstopil v mošejo. Med obiskom Sirije je želel obiskati kraj, kjer se je spreobrnil sv. Pavel, in počastiti relikvije Janeza Krstnika, ki jih hranijo v mošeji Omeyyades v Damasku. Atentati dne 11. septembra 2001 so Janeza Pavla II. spodbudili, da je obsodil vsako vrsto nasilja v imenu Boga in izjavil, da ti atentati nimajo povezave s pravim islamom.

Janez Pavel II. je v Vatikanu večkrat sprejel štirinajstega dalajlama, Tenzina Gyarsa. Dne 27. januarja 2003 je po srečanju s papežem dejal dalajlama predsedniku italijanskega senata: »Papežu sem izrazil svoje občudovanje za vse, kar je storil za mir in versko harmonijo v svetu!«

3. Benedikt XVI.

Benedikt XVI. je nadaljeval dialoško držo svojega predhodnika. V poslanici za dan miru 2011 *Svoboda veroizpovedi je pot do miru* je poudaril, da je medverski dialog pomembno orodje za sodelovanje različnih verskih skupnosti. Istega leta je obhajal 25-letnico prvega molitvenega srečanja v Assisiju tako, da je poromal v Frančiškovo mesto, kjer je spet povabil vernike različnih veroizpovedi k molitvi za mir.

Tako kakor njegov predhodnik je tudi Benedikt XVI. dne 29. maja 2006 med obiskom Poljske poromal v Auschwitz in molil za Jude. To je pri Judih zbudilo simpatije do papeža. Nasprotno reakcijo pa je izzval februarja 2008, ko je v želji, da omogoči staro latinsko mašno liturgijo, ohranil tudi molitev za »spreobrnjenje Judov«, ki se moli na veliki petek. To dejanje je izzvalo proteste judovske skupnosti. Istega leta dva meseca pozneje je med obiskom ZDA obiskal judovsko skupnost in sinagogo v New Yorku. Ob tej priložnosti je ponovil svojo željo po dialogu med katoličani in Judi.

Spomladi 2009 je Benedikt XVI. obiskal Izrael in Jordanijo. V spominskem parku Jad Vašem se je spomnil na holokavst in na šest milijonov Judov, ki so jih nacisti pobili. V avgustu istega leta je dejal, da so bila nacistična taborišča smrti simboli pekla na zemlji. Dne 17. januarja 2010 je ponovil obisk Janeza Pavla II. triindvajset let predtem in vstopil v rimsko sinagogo. Ob tej priložnosti je v nagovoru poudaril, da je Pij XII. reševal Jude na prikrit način. Dne 11. februarja 2013, ko je Benedikt XVI. napovedal odpoved svoji službi, je veliki aškenaški rabin Yona Metzger dejal, da je pontifikat Benedikta XVI. zmanjšal antisemitizem v svetu.

Glede dialoga z islamom je treba priznati, da je Benediktov govor na Univerzi v Regensburgu dne 12. septembra 2006 izzval v islamskem svetu veliko nasilja nad kristjani, a hkrati je spodbudil pogovor. Mesec dni pozneje je osemindvajset islamskih učenjakov papežu napisalo odprto javno pismo z željo, da bi se razvilo medsebojno razumevanje, oktobra 2007 pa je sto osemindvajset islamskih osebnosti papežu poslalo odprto pismo z naslovom *Skupna beseda med vami in nami*. Ta pobuda je privedla do ustanovitve stalnega foruma dialoga med katoličani in muslimani, ki je imel prvo zasedanje v Rimu od 4. do 6. novembra 2008. Drugače pa se je Benedikt XVI. srečal z več pomembnimi osebnostmi iz islamskega sveta: med drugimi je dne 6. novembra 2007 sprejel Abdallaha I., kralja Saudske Arabije. To je bilo prvič, da je suveren te arabske države, ki varuje islamske svetinje, obiskal Vatikan. Govorila sta o medverskem dialogu in o verski svobodi kristjanov, ki prebivajo v Saudski Arabiji. V postsinodalni apostolski spodbudi *Verbum Domini*, ki je izšla novembra 2010, je Benedikt XVI. izrazil željo, »da bi se odnosi zaupanja, ki so se ustvarili med kristjani in muslimani, nadaljevali in razvijali v duhu iskrenega in spoštljivega dialoga«.

Benedikt XVI. se je srečeval tudi s predstavniki budistov. Dne 13. oktobra 2006 je v Vatikanu sprejel štirinajstega dalajlama, duhovnega vodja tibetanskih budistov.

4. Medverski dialog v Sloveniji

Slovenska katoliška Cerkev z Judi v letih po zadnjem koncilu ni imela pravih stikov. Razlog je maloštevilnost judovske skupnosti v Sloveniji, pa tudi odsotnost njihovega rabina. Edini neformalni stik z Judi je študij Chrisa Killerja, nekdanjega tajnika judovske skupnosti v Sloveniji, na Teološki fakulteti.

Tudi z budisti nimamo pravega dialoga. Konstruktivnih pogovorov na uradni

ravni ni bilo, spominjamo pa se preprirov med lamom Shenphenom Rimpočejem in profesorjem dr. Dragom Ocvirkom s Teološke fakultete. Predstojnik tibetanske budistične kongregacije Dharmaling je namreč tožil, da so budisti v Sloveniji zapostavljeni in da jih profesor Ocvirk žali.

Veliko več stikov pa ima slovenska katoliška Cerkev z muslimani. Dne 15. aprila 2004 so se v Slomškovi dvorani v Mariboru na temo medverskega dialoga sestali štirje predstavniki največjih verskih skupnosti pri nas. Zastopane so bile tri krščanske Cerkve: pravoslavna, evangeličanska in katoliška, in muslimani. Dr. Anton Stres je nakazal možnosti za skupni nastop glede različnih družbenih vprašanj, kakor je na primer vprašanje novega predloga zakona o verski svobodi in o verskih skupnostih. Vsi visoki predstavniki krščanskih Cerkva v Sloveniji in mufti Djogić so se strinjali, da sta sodelovanje in pogovor med religijami nujna.

Glede na administrativno razdeljenost muslimanov pri nas ima katoliška Cerkev še največ stikov z Islamsko skupnostjo v Sloveniji (ISS). Njen mufti dr. Nedžab Grabus se odzove na vabila k pomembnejšim slovesnostim v katoliški Cerkvi.³ V letu 2010 se je zgodilo prvič, da je ISS izrazila svoje mnenje v slovenski javnosti skupaj s katoliško Cerkvijo oziroma Svetom krščanskih Cerkva. Dne 2. julija 2010 sta mufti dr. Nedžab Grabus in ljubljanski nadškof in slovenski metropolit dr. Anton Stres podpisala skupno izjavo, s katero sta se zavzela za »ohranitev zakonske zveze in družine«. Dne 9. novembra 2010 se je ISS pridružila Svetu krščanskih Cerkva v Sloveniji v Izjavi glede predloga novega Zakona o verski svobodi.

Z vodilnimi ljudmi drugih dveh islamskih skupnosti v Sloveniji katoliška Cerkev do sedaj ni imela uradnih pogovorov. Treba pa je poudariti, da je Slovenska muslimanska skupnost zainteresirana za stike s katoliško Cerkvijo, medtem ko Društvo za promocijo islamske kulture v Sloveniji pojmuje medreligijski dialog zgolj kot priložnost za oznanjanje islama.

5. Medverski dialog je nujnost

Ne moremo si zatiskati oči: pripadniki različnih religij smo se znašli »z ramo zaveda, da zapoved »Ljubi Gospoda svojega Boga z vsem srcem in vso dušo in vsem mišljenjem in svojega bližnjega kakor samega sebe« ne pomeni, ljubiti samo somišljenike, ampak omogočati življenje – življenje v polnosti tudi tistim, ki so

³ Mufti je bil navzoč pri ustoličenju Antona Stresa za ljubljanskega nadškofa in slovenskega metropolita, prišel je na škofovsko posvečenje Stanislava Lipovška v Celje. Tudi na akademski ravni je ISS pripravljena za sodelovanje. Nevzet Porič je na povabilo dr. Osredkarja, člana Programskega odbora konference Slovenija pred demografskimi izzivi 21. stoletja, s prispevkom Družina v islamu sodeloval na simpoziju, ki ga je organiziral Inštitut Jožef Stefan. Dne 14. maja 2010 je bilo srečanje profesorjev Fakultete islamskih nauka iz Sarajeva s profesorji Teološke fakultete v Ljubljani, ki je potekalo na Teološki fakulteti v Ljubljani. Delegacijo iz Sarajeva je vodil dekan prof. dr. Ismet Bušatlić. Skupaj z dekanom sta prišla še prof. dr. Enes Karić in prof. dr. Adnan Silajdžić. V imenu domačinov so omenjeno delegacijo sprejeli dekan Teološke fakultete prof. dr. Stanko Gerjolj, prof. dr. Drago Ocvirk, prof. dr. Janez Juhant, dr. Marijana Hercet in dr. Mari Jože Osredkar, ki je septembra 2010 odpotoval v Sarajevo in Fakulteti islamskih nauka vrnil obisk.

drugačni. Le tedaj evangelijski nauk zares prinaša življenje, ko uči: »Karkoli storite kateremu mojih najmanjših bratov, meni storite.« Drugi⁴ je sleherni drugi ali pa to ni Drugi. In sleherni drugi je tisti, ki ti je dan – s katerim se srečuješ, ne da bi si ga sam izbral, čeprav razmišlja drugače.

Leta 1991 sta papeški svet za medverski dialog in Kongregacija za evangelizacijo narodov izdala dokument z naslovom *Dialog in oznanjevanje*, ki razloži pomen medverskega dialoga in oznanjevanja evangelija kot prvega poslanstva Cerkve: »Medverski dialog in oznanjevanje, čeprav nista na istem nivoju, sta oba pristna elementa evangelizatorskega poslanstva Cerkve. Oba sta upravičena in potrebna. Med njima obstaja močna vez, a kljub temu ju ne moremo zliti v eno: pravi medverski dialog predpostavlja pri kristjanih željo, da bi vsi poznali in ljubili Jezusa Kristusa, in Kristusovo oznanilo se mora posredovati v evangelijskem duhu dialoga.« (Kongregacija za evangelizacijo in Papeški svet za medverski dialog 1991, 77)

6. Sklep

Francišskani so v Carigradu ustanovili novo redovno skupnost, da bi gojili medverski dialog z islamom. Gwenole Jeusset, francoski član bratstva, poudarja, da je velika razlika med krščanskim dialogom z muslimani v Turčiji in v Franciji. Veliko lažje se je namreč z islamom pogovarjati tam, kjer so v manjšini, kakor tam, kjer so v večini, v Franciji torej veliko lažje kakor v Turčiji. Zdi se namreč, da islam še ni našel »razloga« za pravi dialog z Zahodom oziroma s krščanstvom. In to je druga plat medalje, ko govorimo o problemu dialoga z islamom. Islam potrebuje svoj »drugi vatikanski koncil«!⁵ Katoliška Cerkev, ga je, hvala Bogu, že imela in ga uresničuje. Prepričani smo, da je bila odločitev za medverski dialog na zadnjem cerkvenem zboru nujna za verodostojnost oznanjevanja evangelija v zadnjih desetletjih.

Ovira za dialog med kristjani in nekrstjani je pogosto v tem, da kristjani veliko raje govorimo »o njih« kakor pa »z njimi«. Muslimani in drugi nekrstjani pa morda še niso našli razloga, zakaj bi govorili o nas ali se pogovarjali z nami. Kaj storiti? Slovenska škofovska konferenca bi lahko ustanovila komisijo za medverski dialog v Sloveniji. Morda je ustanavljanje Inštituta za ekumensko teologijo in medreligijski dialog v okviru Teološke fakultete priložnost za poživitev pomembnega poslanstva.

⁴ »Drugi«, pisano z veliko začetnico, je Bog.

⁵ Talb Mohamed, besede na hrbtni strani knjige Dušana Jakomina z naslovom *Islam in mi* (Trst, 2003).

Kratice

- C** – Dogmatična konstitucija o Cerkvi. 1980. V: 2. vatikanski cerkveni zbor 1980.
- N** – Izjava o razmerju Cerkve do nekrščanskih verstev. 1980. V: 2. vatikanski cerkveni zbor 1980.

Reference

- 2. vatikanski cerkveni zbor.** 1980. *Koncilski odloki*. Ljubljana: Družina.
- Catalano, Roberto.** 2010. *Spiritualità di comunione e dialogo interreligioso*. Rim.
- Škofovsko sinoda: 20 let koncila.** 1986. Cerkevni dokumenti 30. Ljubljana: Slovenske rimskokatoliške škofije.
- Chemins de dialogue [association].** 2002. *L'Eglise et les religions de Vatican II à nos jours*. Marseille.
- Koncilski odloki.** 1980. *Konstitucije, odloki, izjave, poslanice 2. vatikanskega vesoljnega cerkvenega zbora (1962–1965)*. Ljubljana: Nadškofijski ordinariat.
- Kongregacija za evangelizacijo in Papeški svet za medverski dialog.** 1991. *Dialog in oznanjevanje*. Rim.
- Kongregacija za verski nauk.** 2000. Dominus Iesus. Izjava »Gospod Jezus« o enosti in odrešenjskozveličavni vesoljnosti Jezusa Kristusa in Cerkve. *Communio* (Ljubljana) 10:193–221.
- Leroy, Gerard.** 2002. *Le salut au-delà des frontières: Réflexions d'un chrétien sur le dialogue interreligieux*. Pariz: Salvator.
- Ocvirk, Drago.** 2000. Prizadevanja katoliške Cerkve za dialog z budizmom. *Tretji dan*, junij/julij: 62–68.
- Osredkar, Mari Jože.** 2012. Medverski dialog v luči katoliškega nauka o odrešenju. *Bogoslovni vestnik* 72:551–558.
- Pavel VI.** 1965. *Ecclesiam suam*. Rim: Curia Romana.
- Ploux, Jean-Marie.** 2004. *Le dialogue change-t-il la foi?* Pariz: Les éditions de l'atelier.
- Sesboué, Bernard.** 2004. *Hors de l'Eglise pas de salut*. Pariz: Desclée de Brouwer.
- Jakomin, Dušan.** 2003. *Islam in mi : od sprejemanja do dialoga*. Trst: Opera culturale di Servola - Doma Jakoba Ukmarja.